Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

SHOISLOM SHOMUHAMMEDOV TARJIMA MAHORATI

Murotova Hulkar

TDSHU magistranti,

Tel: +998 93 602 43 21; e-mail: hulkaroymurodova1@gmail.com
doi.org/10.5281/zenodo.20465585

Annotatsiya. Ushbu maqolada taniqli sharqshunos olim va tarjimon, professor Shoislom Shomuhammedovning fors-tojik mumtoz she'riyatini o'zbek tiliga o'girish borasidagi tarjimonlik mahorati tadqiq etiladi. Olimning Umar Xayyom ruboiylari, Hofiz Sheroziy g'azallari va Firdavsiy epopeyasi tarjimalarida aruz vazni, qofiya tizimi hamda falsafiy-tasavvufiy mazmunni saqlash borasidagi o'ziga xos uslubi va mahorati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: *badiiy tarjima, fors she'riyati, Umar Xayyom, ruboiy tarjimasi, g'azal, aruz vazni, lisoniy muqobillik, poetik mahorat.*

Fors-tojik mumtoz she'riyati o'zining ko'p qatlamli falsafiy mazmuni, aruz vaznining murakkab ohang tizimi va o'ziga xos ramzlar dunyosi bilan ajralib turadi. Ushbu she'riyat namunalarini boshqa tillarga, garchi tarixan tildosh va madaniyatdosh bo'lsa-da, hozirgi zamonaviy o'zbek tiliga badiiy yuksak darajada o'girish tarjimondan nafaqat lisoniy bilim, balki ulkan poetik iste'dodni ham talab qiladi.

O'zbek sharqshunoslik va tarjimashunoslik maktabida bu murakkab vazifani yuksak mahorat bilan uddalagan yirik siymolardan biri professor Shoislom Shomuhammedovdir. Olim o'z hayotini fors adabiyoti durdonalarini o'zbek kitobxoniga asl holatidek yetkazishga bag'ishladi. Uning tarjimalari shunchaki so'zma-so'z ag'darish emas, balki she'rning ruhi, ohangi va falsafasini o'zbekona qolipda qayta tug'ilishidir. Shu sababli, Sh.Shomuhammedovning she'riy tarjima borasidagi mahorat mezonlarini o'rganish maqolaning dolzarbligini belgilaydi.

Shoislom Shomuhammedov ijodiy faoliyatining cho'qqilaridan biri – bu Umar Xayyom ruboiylarining o'zbekcha tarjimasidir. Xayyom falsafasini, uning hayot va mamot, borliq va yo'qlik haqidagi keskin va lo'nda fikrlarini ruboiyning qat'iy shakliy qonuniyatlarida (a-a-b-a qofiyalanish tizimida) saqlab qolish tarjimonning asosiy yutug'idir. Olim Xayyom she'riyatidagi har bir so'zning semantik yukini his qilgan holda, o'zbek tilining boy sinonimika va tasvir imkoniyatlaridan unumli foydalangan. Masalan, dunyoning o'tkinchiligi haqidagi falsafiy umumlashmalarni o'girishda forscha tasvirlarni o'zbekona she'riy tafakkurga singdirib yuborgan [1, B. 34].

Asl matn (Fors tilida):

این کوزه چو من عاشق زاری بوده است در بند رخ نکورویی بوده است این دسته که بر گردن او میبینی دستی است که بر گردن یاری بوده است

Transliteratsiya:

In kuze čo man ʻāšege zāri bude ast, Dar bande rohe nekuruyi bude ast. In daste ke bar gardane u mibini, Dasti ast ke bar gardane yāri bude ast.

Sh. Shomuhammedov tarjimasi:

Bu ko'za men kabi g'arib oshiq bo'lgan, Bir zebo sanam husniga sodiq bo'lgan. Ko'zaning dastasida ko'rganing bu qo'l, Yornining bo'ynini quchishga loyiq bo'lgan.

Ushbu ruboiy tarjimasida Sh.Shomuhammedov asl matndagi falsafiy parallelizmni, ya'ni, tuproqdan qilingan ko'za va vaqtida tirik bo'lgan inson taqdiri o'rtasidagi bog'liqlikni mukammal saqlagan. Forscha 'āšege zār birikmasini "g'arib oshiq", *dasthā-ye yār* ma'nosini esa mazmunga moslab "yorning bo'ynini quchish" shaklida o'zbek she'riy tili me'yorlariga muvofiqlashtirgan. Eng muhimi, ruboiyning ritmik asosi ya'ni, vazni va ohangdorligi o'zbekcha matnda nihoyatda tabiiy yangragan [2, B. 56].

Fors mumtoz she'riyatining asosi bo'lgan g'azal janrini tarjima qilishda eng katta to'siq – aruz vaznining ohangini va g'azalga xos lirik kayfiyatni yo'qotmaslikdir. Sh.Shomuhammedov Hofiz Sheroziy va Sa'diy Sheroziy g'azallarini o'zbekchalashtirar ekan, tarjimada aruzning milliy she'riyatimizga mos keladigan bahrlaridan mahorat bilan foydalandi.

Olim g'azallardagi tasavvufiy ramzlar (boda, may, yor, sharob) ortida yashiringan majoziy va haqiqiy ma'nolarni nozik farqlay olgan. U forscha so'z o'yinlari (tajnislari) va badiiy san'atlarni o'zbekcha muqobillar bilan almashtirish orqali tarjimada lisoniy muvozanatni ta'minladi [3, B. 94]. Uning tarjimasidagi g'azallarni o'qigan kitobxon asar xorijiy tildan o'girilganini sezmaydi, balki uni o'zbek mumtoz adabiyotining sof namunasi sifatida qabul qiladi.

Shoislom Shomuhammedovning tarjimonlik tajribasi milliy tarjimashunosligimizda "ma'no va shakl sadoqati" degan muhim tamoyilni yangi bosqichga ko'tardi. Olimning ishlari shuni ko'rsatdiki, she'riy tarjimada muvaffaqiyatga erishish uchun faqatgina til bilish yetarli emas, balki tarjima qilinayotgan davr ijtimoiy-madaniy muhitini, muallif ruhiyatini va lisoniy imkoniyatlarini chuqur his qilish shart [4, B. 120].

Olimning Umar Xayyom ijodiga asoslanib qilgan tarjimalari va yaratgan poetik maktabi bugungi kunda ham yosh tarjimonlar hamda sharqshunoslar uchun o'ziga xos mahorat darsligi vazifasini o'tamoqda. Professor Shoislom Shomuhammedov o'zbek madaniyati tarixida nafaqat nazariyotchi olim, balki forsiy she'riyatning eng go'zal va murakkab namunalariga ikkinchi umr bag'ishlagan ulkan tarjimon-san'atkor sifatida qoladi. Olimning tarjimonlik mahorati tahlili quyidagi xulosalarni beradi:

– She'riy tarjimada falsafiy mazmun va shakliy mukammallik (vazn, qofiya) o'zaro dialektik yaxlitlikda qayta yaratilishi shart;

– Forscha matndagi klassik timsollar va poetik ko'chimlar o'zbek tilining milliy ifoda vositalari orqali berilgandagina kitobxon qalbida emotsional ta'sir uyg'ota oladi.

Shoislom Shomuhammedovning boy tarjimonlik merosini lisoniy va poetik jihatdan yanada chuqurroq tahlil qilish, kelgusi avlod tarjimonlari uchun muhim metodologik manbaa bo'lib xizmat qiladi.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Xayyom Umar. Ruboiylar (Fors tilidan Sh.Shomuhammedov tarjimasi). – Toshkent: Adabiyot va san'at, 1981. – 140 b.

2. Shomuhammedov Sh. Daqiqliklar sarchashmasi. – Toshkent: Adabiyot va san'at, 1986. – 180 b.

3. Salomov G'. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1983. – 230 b.

4. Komilov N. Tarjima mahorati (Ilmiy-nazariy maqolalar to'plami). – Toshkent: Fan, 2005. – 195 b.